

Nr 13.

Ankom till Riksdagens kansli den 16 april 1912 kl. 3 e. m.

*Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning af väckt motion om
skrifvelse till Kungl. Maj:t angående upphörande af
pastors själfskrifvenhet som skolrådsordförande.*

Närvarande: Herrar Bonde, Trygger, Hagström *), Clason, Bellinder, Hellberg, Kjellén, von Mentzer, grefve Hamilton, Ljunggren, Olsson, Jansson i Djursåtra, Ericsson, Edén, Larsson i Västerås, Magnusson, Larsson i Säby, Kropp, Jönsson och Wallin.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

I en inom Andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion nr 107, har herr *Hallén*, med instämmande i motionens syfte af sex af kammarens ledamöter, föreslagit, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lagändringar i syfte att skolrådets ordförande må af församlingen å kyrkostämma väljas.»

Till stöd för sitt förslag har motionären anført följande:

»Upprepade gånger har inom Riksdagen framförts krafvet på att församlingarna må få genom val å kyrkostämma utse sina skolrådsordförande. För fem år sedan frambars detta önskemål, men vann då ej någöndera kammarens bifall. Under den tid, som därefter förflutit, ha emellertid förhållandena afsevärdt förändrats. Skolväsendet inom kommunerna befinner sig i en starkt stegrad utveckling, och det arbete, som ledandet af skolans angelägenheter lägger på en skolrådsordförande, måste bli i hög grad betungande. Tar man samtidigt i betraktande

den ständigt minskade tillgången af prästerliga krafter, hvilken tillgång torde bli än mer knapp, att döma af teologernas ständigt sjunkande antal vid våra universitet, så måste det synas i hög grad olämpligt att under sådana förhållanden lägga en ständigt växande börda af skolväsendets angelägenheter på ett alltjämt hopsmältande prästerskaps skuldror. Den rekrytering, som för närvarande pågår bland vårt prästerskap, tyckes också i stort sedt komma att aflägsna det ämbetsmannaoch expeditionsintresse, som stundom varit att finna hos en del präster. I den mån som nämligen kyrkan i våra dagar allt mer fått sikte på sin hufvuduppgift, att tjäna de religiösa och sedliga krafterna i vårt folk, torde hon själf med glädje hälsa en ny arbetsfördelning, som ger kyrkans män tillfälle att mera odeladt ägna sig åt sitt egentliga arbete. Särskildt i våra dagar, då så många nya verksamhetsfält af kyrkan börjat upptagas, borde prästerskapet själfvt vara intresserad af att kunna befrias från sådant arbete, som till stor del har så expeditionsartad och rent kommunal karaktär som skolrådsordförandeposten.

Äfven med hänsyn till skolans fromma vore det önskligt, att i vissa fall det prästerliga skolrådsordförandeskapet upphörde. Då en präst vid sin första missivering, såsom stundom händt, samtidigt sättes att såsom skolrådets ordförande leda ett kanske nog så stort skoldistrikt, hvars skötande förutsätter en grundlig kunskap i de rent ekonomiska och kommunala angelägenheter, som kunna vara förknippade med en församlings skolväsen, kan det inträffa, att dylik kunskap saknas, liksom det ock är allmänt känt, att den nu framväxande generationen af präster i känslan af sin egentliga hufvuduppgift ofta är mindre benägen att förlora sig i det stundom nog så kräfvande och tidsödande arbetet som skolrådsordförande.

Frånvaron af en lag, som tillåter äfven en lekman att vara ordförande i skolrådet, kan inverka menligt på skolans ledning äfven i ett annat afseende. Den förut omnämnda prästbristen, som i stort sedt synes snarare till- än aftaga, nödvändiggör att å många platser inom stiftet ålderstigna prästmän ej kunna erhålla biträdande adjunkter, utan alltså äro hänvisade till att med en af ålderdomen nedsatt arbetsförmåga likväl stå som ansvariga ledare af sina församlingars skolväsen. Men än mer framträder denna olägenhet, då man besinnar det faktum, att inom flera stift måste ofta, på grund af prästbristen, en prästman förordnas att jämte egen tjänst äfven uppehålla en annans. Denna utväg har börjat allt oftare anlitas. Att en dylik provisorisk regim ej kan vara till skolväsendets fromma, ligger i öppen dag. Den, som bör stå i spetsen för en församlings skolstyrelse, bör vara en med bygdens förhållanden väl

underrättad person och ej en främmande ämbetsman, som där tillfälligtvis fullgör sin syssla.

Om därför, såsom af det föregående torde framgå, prästens själfskrifvenhet som skolrådets ordförande bör upphöra, så innebär detta ej ett misskännande af den fostrargärning i vårt folks bildningsarbete, som kyrkans prästerskap i sin egenskap af skolrådets ordförande utfört och utföra. I stort sedt torde nog vårt folk stå i tacksamhetsskuld till de nuvarande skolrådsordförandena och för de maktmissbruk, som i vissa fall kunna ha utöfvats, får man ej glömma den oegennyttiga sträfvan för en god utveckling af församlingarnas skolväsen, hvaraf ofta skolrådets ordförande varit bärare. För visso skall ett bifall till föreliggande förslag resultera i att den ojämförligt största delen af våra nuvarande skolrådsordförande omväljas och nya antagas, endast där några af förenämnda olägenheter visat sig.»

Det af motionären förebragta spørsmålet om upphäfvande af pastors själfskrifvenhet som skolrådsordförande var redan under ståndstiden föremål för Rikets Ständers pröfning och har efter representationsreformens genomförande förekommit vid en mängd riksdagar.

Vid 1867 års riksdag väcktes tre motioner i detta ämne. Herr Hasselrot yrkade i en inom Första kammaren afgifven motion, att ordförande i skolråd skulle genom val tillsättas. Till stöd härför anfördes, att de väsentligaste hindren för folkskolans lyftning syntes ligga i organisationen af dess styrelse. Inom det län, motionären representerade, hade den erfarenheten vunnits, att själfskrifvenhetsprincipens tillämpning i fråga om ordförande i skolrådet icke verkat gagneligt. Äfven om pastor i allmänhet visat sig vara den rätte och bäste målsmannen för skolan, hade erfarenheten ådagalagt, att förhållandet icke allestädes vore sådant. — De båda öfriga vid denna riksdag afgifna motionerna väcktes inom Andra kammaren af herrar Sven Hansson och Wigardt. — Lagutskottet uttalade sig i det öfver motionerna afgifna utlåtandet principiellt för motionernas syfte. Gentemot den uppfattning, hvilken städse gjort sig gällande, då fråga tillförene varit väckt om ändring i berörda stadgande, ville utskottet erinra, att det syntes ligga i sakens natur, att icke alltid de egenskaper, som för en verksam utöfning af skolvården vore nödvändiga, kunde förutsättas hos hvarje prästman, och att fallenhet, förmåga och håg för denna angelägenhet kunde saknas hos den, som i öfrigt vore skickad att förvalta kyrkoherdeämbetet, att icke nämna de fall, då ålderdom och sjuklighet vore orsak till bristande kraft. Erfarenheten gafve också vid handen, att i vissa, låt vara undantagsfall, den ifrågavarande bestämmelsen om

*Utskottets
yttrande.*

pastors själfskrifvenhet lämnat berättigad anledning till missnöje. Om också utskottet sålunda ansåge öfvervägande skäl tala för den föreslagna förändringen, förbisåg utskottet dock icke, att på en del håll någon annan person än vederbörande prästman måhända ej funnes, som kunde öfvertaga de ordföranden tillhörande åliggandena. Efter utskottets mening borde därför skyldighet att bestrida ordförandeskapet alltjämt åligga pastor för att, där så erfordrades, tagas i anspråk. På grund häraf föreslog utskottet följande ändrade lydelse af § 23 i kyrkostämmoförordningen: »I skolrådet bör jämväl kyrkoherden eller den hans ämbete förestår, vara ordförande, därest ej församlingen honom från samma bestyr frikallar, i hvilket fall å kyrkostämman bör väljas annan till befattningen lämplig man.» — Vid utlåtandet voro fogade reservationer af sju ledamöter. — I bägge kamrarna framkallade frågan debatter. Första kammaren biföll med 31 röster mot 23 ett under öfverläggningen framställt yrkande att det ifrågavarande stadgandet skulle erhålla följande ändrade lydelse: »I skolrådet bör jämväl kyrkoherden eller den hans ämbete förestår vara ordförande, därest ej stiftstyrelsen efter vederbörande skolinspektörs eller församlings hörande finner skäl, annan ordförande förordna.» Andra kammaren afslog däremot såväl motionerna som utskottets förslag med 70 röster mot 66, som tillföll en reservation af herr Hasselrot i motionernas syfte.

Vid påföljande års riksdag förnyade samma motionärer sina förslag om upphörande af pastors ifrågavarande själfskrifvenhet. I öfver motionen afgifvet utlåtande yttrade lagutskottet bland annat, att meningarna icke syntes vara särdeles delade därom, att det obligatoriska sambandet mellan kyrkoherdebefattningen och ordförandeskapet i skolrådet borde upphöra, utan att de förefintliga meningsskiljaktigheterna endast gällde sättet för de öfverklagade olägenheternas afhjälpande. Utskottet ansåg det vara ändamålsenligast, att ordföranden utsåges genom val. Som stöd härför åberopade utskottet den i inspektionsberättelserna framhållna omständigheten, att ledamöterna inom en mängd skolråd dittills ägnat endast ringa uppmärksamhet och intresse åt folkskolans angelägenheter, emedan de tagit för alldeles afgjort, att sådant egentligen tillhörde församlingens pastor, och att han ensam bure ansvaret för hvad i afseende på undervisningsväsendet försummades. Ett lifligare intresse för folkskolans angelägenheter skulle efter utskottets tanke kraftigt befordras genom att förvandla tillsynen öfver skolans verksamhet från ett ämbets- till ett kommunalbestyr, då det därigenom blefve bestämdt uttaladt, att skolan i främsta rummet vore en kommunens angelägenhet.

Genom känslan af egen makt och eget ansvar framkallades håg och intresse för kommunens angelägenheter, men genom blindt förlitande på ämbetsmyndigheten slappades hågen och minskades intresset. Detta vore grundtanken i hela vår kommunallagstiftning för öfrigt och borde äfven tillämpas i fråga om skolråden. För att såsom skolrådsordförande verka till folkskolans gagn fordrades icke blott nit, kraft och förmåga, utan i lika hög grad att åtnjuta förtroende inom kommunen. Då val ytterst grundade sig just på förtroende, men själfskrifvenhet kunde i sig innebära en anledning till afund och misstro, så borde det med tämlig visshet kunna få antagas, att en vald skolrådsordförande, vare sig präst eller lekman, lättare skulle kunna fullgöra sitt mödosamma kall och för folkundervisningens befrämjande uträtta vida mera än en själfskrifven ordförande. Utskottet föreslog därför följande ändring i § 23 i kyrkostämmoförordningen: »Skolrådet väljer inom sig ordförande och vice ordförande.» — Vid utlåtandet voro fogade flera reservationer. — Första kammaren afslog med 38 röster mot 23 utskottets förslag, som Andra kammaren biföll med 77 röster mot 43.

Vid 1869 års riksdag väcktes inom Andra kammaren motioner om själfskrifvenhetens upphörande af herrar O. P. Rylander och Sven Hansson. Under erinran om utgången af frågans behandling vid föregående riksdag hemställde lagutskottet om afslag på motionerna. Första kammaren biföll utskottets förslag, under det Andra kammaren biföll en till utskottets utlåtande fogad reservation i motionernas syfte med 70 röster mot 28.

Vid 1872 års riksdag bragtes den föreliggande frågan å nyo under Riksdagens pröfning genom tre inom Andra kammaren väckta motioner af herrar Per Nilsson från Kristianstads län, Lars Ersson och O. Nilsson från Kristianstads län. På i hufvudsak samma skäl, som 1868 års lagutskott anfört, tillstyrkte lagutskottet bifall till motionerna. Frågan förföll dock vid denna Riksdag på grund af kamrarnas skiljaktiga beslut.

Vid följande års riksdag yrkade herr Ivar Månsson i en inom Andra kammaren afgifven motion, att kyrkoherden eller den hans ämbete förestod endast skulle vara själfskrifven ledamot, men icke själfskrifven ordförande i skolrådet. I häröfver afgifvet utlåtande anförde lagutskottet, att det väl kunnat inträffa, att kyrkoherden till följd af ålderdom, sjuklighet, bristande nit eller annan orsak icke varit lämplig till ordförande i skolrådet, men ordförandeskapet kunde dock icke utan skada ovillkorligen skiljas från kyrkoherdens ämbetsverksamhet, helst kyrkoherden, ifall befattningen gjordes till blott ett kommunalt upp-

drag, icke gärna kunde tillförbindas vidsträcktare skyldighet att efter val emottaga detta uppdrag, än som åläge enhvar af kommunens öfriga medlemmar. Kyrkoherden borde därför i regel vara ordförande i skolrådet. Emellertid borde han kunna entledigas därifrån och en annan förordnas i hans ställe. En dylik åtgärd syntes utskottet emellertid böra ankomma på vederbörande domkapitel. På grund häraf föreslog utskottet följande ändring i § 23 i kyrkostämmoförordningen:

»I skolrådet skall jämväl kyrkoherden eller den hans ämbete förestår vara ordförande, därest ej stiftstyrelsen på anmälan af kyrkoherden eller eljest finner skäl att annan ordförande förordna.» — Första kammaren biföll utskottets förslag, under det Andra kammaren biföll motionen med 76 röster mot 62.

Vid 1874 års riksdag väckte herr Ivar Månsson och vid 1875 och 1876 års riksdagar herr J. N. Biesert motioner i enahanda syfte som herr Månssons motion år 1873. Lagutskottet vid dessa riksdagar framlade samma förslag som 1873 års lagutskott. På grund af kamrarnas skiljaktiga beslut förföll emellertid frågan.

Förslag om själfskrifvenhetens upphörande i nu omhandlade hänseende framställdes ånyo af herr G. Jansson i Krakerud vid 1885 års riksdag i en inom Andra kammaren väckt motion. Lagutskottet afstyrkte motionen och anförde som skäl härför bland annat, att det för folkskolan vore af stor vikt, att det i spetsen för densamma inom hvarje församling stode någon, som hade befordrandet af dess väl till ämbetets plikt. I detta förhållande hade staten, som i icke obetydlig mån finge bidraga till skolans underhåll, en garanti för bidragets ändamålsenliga användande. — Bägge kamrarna biföllo utskottets hemställan, Andra kammaren med 121 röster mot 52.

Vid 1889 års riksdag hemställde herr C. G. Bruce i en inom Andra kammaren väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte framlägga förslag till sådana ändringar i kyrkostämmoförordningen, att pastors själfskrifvenhet som ordförande i skolrådet upphäfdes. Med åberopande af de af 1885 års lagutskott anförda skälen hemställde lagutskottet om afslag å motionen, hvilket bägge kamrarna biföllo, Andra kammaren med 104 röster mot 43.

Vid 1899 års riksdag yrkade herr Ericsson i Vallsta i en inom Andra kammaren afgifven motion, att kyrkostämman skulle äga rätt att bland skolrådets ledamöter utse en ordförande och en vice ordförande. Lagutskottet afstyrkte motionen under åberopande af de af 1885 års lagutskott anförda skäl. — Bägge kamrarna biföllo utskottets hemställan, Andra kammaren med 53 röster mot 37.

I en inom Andra kammaren vid 1902 års riksdag väckt motion hemställde herr P. Olsson i Fläsbro om skrifvelse till Kungl. Maj:t i syfte att upphäfva pastors själfskrifvenhet, dock med rätt för kyrkoherde, ej mindre att vara valbar till ordförande än äfven att vara själfskrifven ledamot af skolrådet. På samma skäl, som af utskotten vid föregående riksdagar anförts för afslag, afstyrkte lagutskottet bifall till motionen. — Bägge kamrarna biföllo utskottets hemställan.

Senast har frågan om upphäfvande af pastors själfskrifvenhet som skolrådsordförande varit föremål för Riksdagens pröfning år 1907. Herr Wawrinsky i Saltsjöbaden hemställde då i en inom Andra kammaren väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande och framläggande för Riksdagen af förslag till sådan ändring af kyrkostämmoförordningen, att själfskrifvenheten för pastor att i skolrådet föra ordet måtte inskränkas allenast till de kyrkoförsamlingar, som hafva ett gemensamt kyrko- och skolråd, dock med rätt för kyrkoherde i församling med särskildt skolråd att vara själfskrifven ledamot af skolrådet, som ock att kunna väljas till ordförande i detsamma på sätt för öfriga församlingsmedlemmar kan vara stadgadt. Lagutskottet afstyrkte motionen och bägge kamrarna afslogo densamma, Andra kammaren med 88 röster mot 71 för bifall till en reservation i motionens syfte.

Den nu lämnade redogörelsen för frågans föregående behandling inom Riksdagen gifver vid handen, att upphäfvande af pastors själfskrifvenhet som ordförande i skolråd länge varit ett önskemål, som genom ett stort antal motioner från olika tider underställts Riksdagens pröfning, och som under det första tiotalet år efter representationsreformens genomförande i allmänhet i princip blifvit godkänt af såväl vederbörande utskott som af Riksdagens kamrar, om än enighet ej kunnat uppnås rörande sättet för frågans lösning. Efter utskottets mening tyder denna omständighet på ett sedan lång tid tillbaka förefintligt behof af ändring i nu ifrågavarande afseende.

Utskottet anser sig till en början böra framhålla, hurusom genom lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer vården af folkskoleväsendet i stadskommuner kan uppdragas åt en särskild folkskolestyrelse, bestående af kyrkoherden i stadsförsamlingen som själfskrifven ledamot, eller om flere församlingar finnas, den kyrkoherde, som domkapitlet utser, samt valda ledamöter, utsedda till lika antal af stadsfullmäktige och kyrkostämma och att denna folkskolestyrelse äger att inom sig utse ordförande. Lagstiftningen har sålunda redan nu i

vissa fall frångått själfskrifvenhetsprincipen i fråga om ordförandeskapet i de kommunala styrelser, åt hvilka vården af folkskoleväsendet blifvit öfverlämnad.

På grund af de skäl, som vid frågans föregående behandling och nu af motionärerna blifvit anförda har utskottet för sin del funnit tiden vara inne för upphäfvande af pastors själfskrifvenhet hvad ordförandeskapet i skolråden beträffar. Den pastor i detta hänseende tillkommande ställning torde hafva varit en naturlig följd af att den svenska folkskolan vid sin uppkomst uppfattades hufvudsakligen som en religionsskola. Sedan dess har emellertid folkskoleväsendet oafbrutet utvecklat sig, så att numera vid sidan af de rent religiösa ämnena ett flertal andra intaga en betydande plats. I och med denna utveckling har också arbetsbördan för skolrådets ordförande i hög grad ökat, och särskildt i kommuner med talrikare befolkning torde pastors af skolväsendet påkallade ämbetsåligganden numera vara så omfattande, att de i högst väsentlig mån inkräkta på den tid, han kan få tillfälle ägna åt sitt egentliga kall. Ur kyrklig synpunkt kan det därför ej vara annat än i hög grad önskvärdt, att möjlighet kunde gifvas att befria pastor från detta betungande ordförandeskap, liksom det ej heller för skolan synes kunna vara förenadt med någon som helst olägenhet, då det numera helt visst i allmänhet inom kommunerna torde finnas personer lämpliga att bestrida ordförandeskapet inom skolrådet.

Det kan för öfrigt, såsom under frågans föregående behandling blifvit framhållet, understundom inträffa, att pastor just saknar de personliga förutsättningar, som erfordras för handhafvande af ordförandeskapet och de därmed förenade ej obetydliga expeditionsgöromålen, och det har också därför ej sällan visat sig, att just denna pastors själfskrifna ställning menligt kunnat inverka på det goda förhållande, som bör vara rådande mellan pastor och församlingsborna.

Utskottet finner det sålunda af behofvet påkalladt, att, såsom af motionärerna föreslagits, pastors själfskrifvenhet såsom ordförande i skolrådet må komma att upphöra, och att åt kyrkostämman öfverlämnas, att till denna befattning utse därtill lämpligaste person. Det synes emellertid utskottet önskvärdt att i likhet med hvad fallet är i folkskolestyrelse enligt lagen om folkskoleväsendet i vissa städer pastor fortfarande må förblifva själfskrifven ledamot af skolrådet, på det att detsamma sålunda alltjämt må kunna hafva att påräkna hans erfarenhet i skolfrågor, särskildt hvad beträffar den religiösa undervisningen.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att Riksdagen måtte i anledning af herr Halléns motion nr 107 i Andra kammaren besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lagändringar i syfte att skolrådets ordförande må af församlingen å kyrkostämma väljas.

Stockholm den 16 april 1912.

På utskottets vägnar:

CARL CARLSON BONDE.

Reservationer:

af herrar *Trygger, Clason, Bellinder, Kjellén, von Mentzer, greve Hamilton, Jansson* i Djursåtra, *Magnusson* i Tumhult och *Jönsson* i Slåtåker.
